Kiválóan „beszélni” a táncanyanyelvet

A Debreceni Népi Együttes harmincöt éve

Harmincöt év. Ennyi időt a közmegegyezés egy bő emberöltőnek tekint. Az amatőr táncosoknál viszont másként mérendők az esztendők, a Debreceni Népi Együttesben mintegy tíz generáció váltotta egymást ez alatt. Az eltelt időt, a hullámvölgyeket mélyítő és csúcsokat domborító évtizedeket idézzük fel *dr. Béres Andrással*, a művészeti vezetővel.

— 1950 tavaszán voltak az első megbeszélések az együttes megalakulásáról. Akkoriban járt itt a nagy szovjet költő, Tyihonov, akinek a tiszteletére orosz versekből, táncokból, dalokból összeállított műsort adtak a Csokonai Vitéz Mihály Gimnázium tanulói. Ő — miután tetszését kifejezte — azt mondta: szívesebben látotthallott volna ízelítőt a magyar nép táncaiból, dalaiból. Eszméltető szavainak szerepe volt, lehetett a mozgalom szárba szökésének. Az idő tájt persze már működtek a városban művészeti csoportok. A Magyar—Szovjet Társaságé, aztán a Mikulási Béla és Krizsán Erzsébet vezette városi gárda, s volt egy az egyetemen is, amelynek a táncosaival én foglalkoztam. Ezek a formációk adták az alapját a népi együttesnek. A kezdetektől 1960-ig ketten, Varga Gyula és én irányítottuk a tánccsoport munkáját. Az együtteshez tartozott a Rubányi Vilmos vezette 60—80 tagú kórus és a harminc főt számláló zenekar. Mintegy másfélszázan voltunk, nagyon sokan tehát. Ennek a tarthatatlansága hamar nyilvánvalóvá vált.

(Varga Gyula és *Béres András* — maguk is kiváló táncosok — az egyetem hallgatói voltak, többek között *Gunda Béla* professzor néprajzi előadásait hallgatták. A legendás időkben részt vettek a néprajzi tanszék vagyonának „összehordásában”.)

— Amikor Perecesre utaztunk, hogy műsorunkkal a Debrecent szénnel ellátó bányászoknak kedveskedjünk, az egész kisvonatot megtöltöttük. Három autóbuszra, illetőleg két teljes vagonra volt szükség az együttes mozgatásához. A bukaresti VIT-re csak a kórus mehetett, a varsóira viszont csak a táncosok juthattak el. Gyakori volt, hogy a két csoport külön szerepelt, kezdett egymástól elválni a kétféle tevékenység. (A karénekesek később kiváltak az együttesből, belőlük lett a Maróthi Kórus.) Kiütköztek a kettőnk egyéniségének különbözőségei is. Varga Gyula elmélyültebb, töprengőbb egyéniség, míg én impulzívabb vagyok. Ebből természetesen sok haszon is származott a munka során, sikeres koreográfiákat csináltunk együtt. Az 1953-ban alakult Építők táncegyüttesét szintén ketten vezettük éveken át. 1960-ban megegyeztünk abban, hogy ő ez utóbbinak az élén dolgozik tovább, míg én maradok a Debreceninél. Az ő táncsoportja ekkor vette fel az Építők Hajdú táncegyüttese nevet. Együtt koreografáltuk többek között 1952-ben a hortobágyi pásztortánc-kompozíciót. Rábai Miklós azt mondta róla: ennek egy baja van, mégpedig az, hogy nehezen tudtok jobbat csinálni nála. Igaza volt, különbet nem sikerült alkotni azóta sem.

(A koreográfiák komponálásakor a két szakember — s a többi debreceni hasonlóan — az eredeti mozgáskészlethez ragaszkodott. Alapos, körültekintő anyaggyűjtések képezték a munka alapját.)

— Együttesünk 1956-ban az évad legjobb csoportjának bizonyult. Ebben nagy szerepe volt annak, hogy anyagunkat „tiszta forrásból” merítettük. A csoport persze nemcsak az általunk átdolgozott táncokat vitte színpadra, műsorunkra tűztük mások (Gyalogh László, Molnár István, Tímár Sándor, Falvay Károly, Novák Ferenc, Kardos László stb.) koreográfiáit is. Ma már minden táncdialektust szerepeltetünk a repertoárban, amellett természetesen, hogy célunk szűkebb hazánk tánc- és zenehagyományának népszerűsítése maradt.

(A táncosok általában három-öt esztendeig dolgoztak, s dolgoznak a felnőtt csoportban. Az alapelemeket az utánpótlás-korosztályban sajátítják el. Húsz esztendeje van az együttesnek kisdobos-, úttörő- és ifjúsági csoportja. Jelenleg 26 lány és huszonkét fiú alkotja a felnőtt kollektívát. Nagy áldozatot követelnek tőlük a rendszeres próbák, gyakorlások, hetente tíz órát töltenek intenzív munkával a teremben. Tanulókról lévén szó fontos törekvés: a tánc nem mehet a tanulás, az ismeretgyarapítás rovására.)

— Az együttes számos megyei, hazai első hely birtokosa, nívódíjakat őrzünk a tarsolyunkban, végleg elnyertük a kiváló címet, kaptunk miniszteri dicséretet, Szocialista Kultúráért kitüntetést. Tunéziából — a Hajdúval közösen — elhoztuk az első helyet, Koppenhágából pedig két alkalommal is a nagydíjjal tértünk haza. Alig van olyan ország Európában, ahol nem jártunk. A három és fél évtized alatt harminchétszer utaztunk az országhatárokon túlra. A világlátás lehetőségének természetesen megvan a maga lelkesítő szerepe.

(Az amatőr mozgalomnak országszerte hangoztatott panasza: nehéz hozzáértő népzenészekre szert tenni. A régiek kiöregszenek, örökre elmennek, hiányukat nem pótolják a zeneiskolák. Sem alsó-, sem közép-, sem pedig felsőfokon nem képeznek ma *Kodály Zoltán* és *Bartók Béla* hazájában népzenészeket.)

— Van nekem egy mondásom, amit unalomig ismernek, akikkel együtt dolgoztam. Így szól: a lábaknak sohasem nő fejük, azonban a fejeknek előbb-utóbb kinőnek a lábaik. Ez azt jelenti, hogy az értelmes, intelligens fiatalokból jobb táncos válik, mint azokból, akik csak ügyesen mozgó lábakkal bírnak.

(S ha röviden fellapoztuk a múltat, vessünk pillantást az aktualitásokra, a jubileumi állapotokra, a tervekre is!)

— Új táncokkal színesítjük, gazdagítjuk a repertoárunkat, későbbi szereplése inkre lakodalmassal készülünk. Szeretnénk alaposan szemügyre venni a megyénkben élő cigányság anyagát, s az érintetlenebb, értékesebb táncokból bemutatni egy csokorravalót. Az együttesben nagyon sok az intelligens, jó képességű fiatal. A jövőt — velük számolva — legalább öt esztendőre biztosítottnak látom. Az a célunk, hogy közösségünk anyanyelvi fokon „beszélje” a táncokat, autentikus módon tudja azokat közvetíteni. Követendőnek tartom Györffy István (és a vele gondolkodók) szavait: a külföld nem arra kíváncsi, hogy mit vettünk át a közeli és távoli kultúrák javaiból, hanem arra, mi mivel gyarapítjuk az egyetemes műveltséget. A táncanyanyelvet oda kell állítani a beszélt anyanyelv mellé. Csokonai írja Dorotytyájában, nyilván elfogultan: „Csak a magyar tánc az, mely sohasem jára a jó egészségnek semmi ártalmára”. Mi büszkék vagyunk népünk rendkívül gazdag tánchagyományára, és a jövőben is igyekszünk érdemeket szerezni ennek a hagyománynak a népszerűsítésében.

***

Az együttes jubileumi műsorára november 24-én 10 órától és 25-én 19 órától kerül sor a Kölcsey Művelődési Központ színháztermében. A művelődési központ előterében már látható az együttes harmincöt esztendejét felidéző kiállítás. November 23-án 17 órától filmbemutató idézi fel a harmincöt esztendő eseményeit a konferenciateremben. E napon 19 órától baráti találkozón vesznek részt a mai és az egykori tagok.

Erdei Sándor

Dr. Béres András és „leányai” a színpadon (Iklódy János felvétele)

KÉPERNYŐ

1. Kihívás

Antal Imrének abban legalábbis igaza van, hogy a *Telepódium* közönsége jól szórakozik minden bemutatón. Pontosabban: mosolyog, derül, nevet, hahotázik, dől a röhögéstől. S érdekes módon a kritikusokat ez mégsem győzi meg a nívóról. Fanyalognak. Szemükre is vetette az egyébként általam nagyra becsült műsorvezető a legutóbbi képernyő-produkció előtt. Mentse, hogy nemcsak ő teszi. Manapság szokássá vált a véleményeken való élcelődés a televízióban, mert ugye a legkézenfekvőbb siker, ha a már-már sztárrá dicsőült nagymenő csak úgy hanyagul felveszi az újságot s mintha rögtönözve tenné felolvas, idéz, s aztán kommentál. Persze, hogy sikere van. Olcsó fogás ez, s tetszik nem tetszik, van benne valami dilettáns. Mert gondolkozzunk logikusan. Az együttműködés ugye szükségszerűen korrektséget követel. A munkamegosztás okán. Így kerek a világ. A teljesítmény s a minősítés függvényében. S ha olykor a megítélés érdesebb, botorság ellene tiltakozni. A magyar televíziónak különös szerencséje, hogy szinte minden sajtóorgánum számon tartja. Ír róla, foglalkozik vele, vagyis komolyan veszi.

De térjünk vissza Antal Imréhez. Az ember azt gondolta volna, hogy miután megadta az ítészeknek, jön a bizonyítás. Az érv, a cáfolat, hogy íme, mégiscsak nekünk van igazunk. Sajnos, megkönnyítette a dolgunkat. Annyira, hogy ezúttal nem is állunk ki a mérkőzésre. Egyenlőtlen lenne. Helyette viszont maradjunk szigorúan tárgyilagosak.

A műsor címe: *Mindent egy helyen!* Erről az jutott eszembe, hogy ilyen fellengzős még a Centrum Áruházak hirdetése sincs. Tesz az is bizonyos disztinkciót. Így: *minden szinten, szinte minden.* S az árnyalat ezt az összeállítást is megillette volna. Ha nem is minden, de szinte minden rossz volt benne. Illetve nem is illik a műsorhoz ez az állítás. Sokkal közelebb járunk az igazsághoz, ha azt mondjuk: a linkséget, a felszínességet lehetett állandóan tetten érni. És annyira nyilvánvalóan, hogy a „válogatott” nézők is csak félgőzzel lelkesedtek.

Műfajilag rendezetlen a *Telepódium* léte. Jelen esetben is így áltat bennünket: kabaré. Holott ennek a megjelölésnek rangja van. Műfaji értelemben. Ha viszont a silányabbnál silányabb jeleneteket egyre-másra így címkézik, rontják a műfaj hitelét. Vagyis önmaguk alatt vágják a fát. S érdekes módon, ha rájuk dől, mégis mást okolnak.

Mi a gondom? A *Telepódium* szerzőinek nincs fantáziája. (Humort már nem is mondok, az túlzás lenne.) Az ötletek újból és újból visszaköszönnek, s ráadásul egészen zsurnaliszta stílusban. Sivár a készlet, s már annyira, hogy a szóviccek fordulata se tudja megélénkíteni. Sőt az se, ha a jobb sorsra érdemes színművész női maszkban bohóckodik, másoknál meg a tűzpiros tunikák alól villan ki a fehér férfialsó. És én azon se tudok derülni, ha a nem éppen Hepburne alkatú színésznő Antigonét parodizál, bár elismerem, hogy a belső öngúny tiszteletreméltó.

S ezt is csak tárgyszerűen: a *Telepódium* kezdési ideje mindenkor este 8 óra. Szombaton. Valószínűleg olyan meggondolásból, hogy a nagy érdemű néző szórakozási-szórakoztatási igényét kielégítsék. Mindegy, hogy milyen marhasággal. Minekünk kell a humor, igényünk van rá. A párttagnak éppúgy, mint a pártonkívülinek, az ateistának csakúgy, mint az istenhivőnek, s az esti általánosnak szintúgy, mint az egyetemi tanárnak. Népfrontos mentalitás ez a javából, mert ahogy a népi nemzeti egység mondja: *Minden egy helyen.* A televízióban . . .

2. J. S. Bach

Befejeződött a képernyőn egy jobb sorsra érdemes sorozat: a *Johann Sebastian Bach.* A nagy muzsikus, a zene mindenkori lángelméje négy héten keresztül — ha nem is a legelőnyösebb időpontokban — minket, magyar nézőket is elbűvölt, s valami olyasmit értetett meg velünk, ami csak az igazi művészet rejtélye. A képesség az érzelem állandóságát. Az alkotásban, az eredmény végérvényűségében. Másfelől viszont azt példázta, hogy még a zseni is mennyire ki van szolgáltatva az élet mindennapiságának. A kornak, a hatalmi viszonyoknak, a körülmények ilyen vagy olyan kényszerének. Sőt, ő van csak igazán kiszolgáltatva, hiszen *Baudelaire* Albatroszához hasonlóan a művész a kisszerűségek hajópadlóján csak bukdácsol s mindig belebotlik óriási szárnyába.

A Magyar és az NDK Televízió közös vállalkozása a lehetetlen közepette is sikeresen vázolta fel az életút jellegzetes pályaszakaszait. Azokat a csomópontokat kereste, amelyek az emberi sorsdrámán belül a művészi kiteljesedés egy-egy startállomásai voltak. Persze a szakaszolás nem biztos, hogy jót tett az összefüggések értésének — az egyes részek még önmagukban is szövevényesek voltak — de hát a Bach-életút, s a Bach-életmű se mondható egyszerűnek, könnyedén lekerekíthetőnek. De azt hiszem, a filmnek nem is ez volt a célja-szándéka. A regényesített életrajzváltozatban a zenére esett a hangsúly, s abból bőven válogattak a sorozat alkotói: *Klaus Eidam* író, *Lothar Bellag* rendező, *Birgit Mehler* és *Liszkay Tamás* dramaturgok, *Werner Felix* szakértő és *Susanne Heimbach* zenei szakértő. S ha mást nem is kaptunk volna, csak a muzsikát, már akkor is azt kellene mondanunk: megérte.

3. J. A. kortársai

A költő, akit kortársai idéznek, önmagát jellemzően írta ezeket a sorokat: *„Vidám és jó volt s tán konok, — ha bántották vélt igazában. — Szeretett enni s egyben-másba — istenhez is hasonlított.”*

Sokan és sokféleképpen emlékeznek *József Attilára.* A televízió — tiszteletreméltó szándékkal — a maga módján vesz részt ebben a tisztelgésben. Olyanokat szólaltat meg — sokakat közülük, már csak a képernyő őriz —, akiknek van, és érdemlegesen van mondanivalójuk a XX. század kiemelkedő alkotójáról. Érdekes tanulság, s talán figyelmeztető is: legtöbbjük utólag sem helyesbíti magát. Őszintén kimondják: nem ismerték fel József Attila zsenijét. Majd csak később, Szárszó után.

Utólag persze — pláne az egész ismeretében — minden viszonylagossá válik. A csönd, a harc, a hallgatás, a lárma, szóval minden a múltba siklik, csak a mű marad jelen idejű. Értéke miatt. A tanulságból viszont sok ránk tartozik. Már csak azért is, hogy némi eligazítót adjon a kortársi tennivaló értelmezésében. A magyar irodalomnak ugyanis óriási tapasztalata van abban, hogy utólag felvállaljon értékeket. Mert ugye a halhatatlanokkal való későbbi komázás sohase jön rosszul az embernek. Hoz valamit a konyhára. Viszont, miután minden a helyére került, még az átlagos műveltségű olvasó is felteszi a kérdést: nem volt ezeknek szemük és fülük?

Hát ez ebben a tragikus . . .

Boda István

HANGLEMEZFIGYELŐ

Legendák, valóságok

(Szent Erzsébet legendája.) Jövőre emlékezünk meg *Liszt Ferenc* születésének 175. és halálának századik évfordulójáról. Az ünneplés előjátékaként a Hungaroton az idei hanglemezhetekre megjelentette a zeneszerző Szent Erzsébet legendája című oratóriumát. A háromlemezes, szép kiállítású album méltó nyitánya a tisztelgéseknek. Nemcsak azért, mert Liszt egyik nagysikerű művét tette újból széles körben hozzáférhetővé, hanem mert ehhez olyan közreműködőket sikerült megnyerni, mint a karmester *Joó Árpád* és a címszerepet éneklő *Marton Éva.*

Stiláris szempontból érdekes megfigyelésekre ad alapot a Szent Erzsébet legendája: nyomon kísérhető benne az a törekvés, ahogyan Liszt újítani igyekszik az oratórium statikussá vált formáin. Egy központi alaphangnemből kiindulva szimfonikus jellegűvé komponálta az oratóriumot, amelyben azért színpadszerű megjelenítési formák is helyet kaptak. A hat részből álló mű a szegények jótékony segítőjeként emeli piedesztálra Erzsébetet, s a témaválasztással Liszt a magyarsághoz fűződő kapcsolatát kívánta hangsúlyozni. A nagy apparátust felvonultató előadás a csodálatosan szép nyitánytól a tragikus befejezésig megkapóan vezeti végig a hallgatót Erzsébet szenvedésekkel teli életének állomásain, előrevetítve azt a fordulatot, ami Liszt zeneszerzői felfogásában is bekövetkezett.

(Észak-mezőségi népzene.) Szintén a hanglemezhetek újdonsága volt az a négylemezes antológia, amely Észak-Mezőség népzenéjéből nyújt válogatást. *Kallós Zoltán* és *Martin György* gyűjtése alapján *Halmos Béla,* a népzenei reneszánsz egyik vezéralakja szerkesztette az összeállítást. Öt község — Bonchida és Válaszút, Búza, Ördöngösfüzes, Magyarszovát — jellegzetes zenéjét, tánc- és szokásdallamait mutatja be az anyag úgy, ahogy azt még talán ma is éneklik-játsszák. A remek antológia — amelynek darabjai azóta külön-külön is kaphatók — mindenekelőtt arra meggyőző példa, hogy milyen erőteljes, mennyire élő a népi folklór. Nemcsak ezért, mert a minőségi muzsika a hetvenes években a táncházmozgalom alapja lett, hanem mert fogalmazásmódjával képes az egész univerzumot, az emberi élet teljességét magába foglalni.

A Mezőségben egymás mellett élnek magyarok, románok, szászok és cigányok. A keveredés nyomát természetszerűleg viselik magukon a különböző népi kultúrák, akár úgy is, hogy a magyar népzenében vannak „szásztáncok”, „cigánytáncok”, sőt „zsidótáncok”. Jellegzetességét mégis meg tudta őrizni a magyar folklór, amely így — okkal írja a kísérőszövegben Halmos Béla — nemcsak a tájegység, hanem egész Európa kultúrájának becsülendő része. A belőle szerkesztett antológia pedig minden bizonnyal szoros tartozéka a lemezgyűjteményeknek.

(Szabraxtondos.) Népzene után az arra épülő műzenéről. *Szabados György* Liszt-díjas zongoraművész a mai magyar zenei élet kiemelkedő személyisége. Hogy neve mégsem sokak előtt ismert, annak oka az, hogy zenéje nehezen illeszthető kategóriákba: improvizatív volta miatt a kortárs zene nem fogadja magába, s mivel frazírozása nem kimondottan off-beates, a dzsessz művelői sem érzik teljesen maguk közé valónak. Mindez semmit nem von le tevékenységének értékéből, sőt, sokak szemében éppen a zenei határokat áthidaló erőfeszítése a példaadó.

Az, hogy a világ egyik legjobb dzsessz-szaxofonosa, a chicagói néger *Anthony Braxton* felfedezte magának Szabadost és több koncerten muzsikált, sőt lemezt is készített vele, egyedülálló eset a fekete és fehér zenék kapcsolatában. Ennek dokumentuma a Szabraxtondos című lemez, amely Szabados szerzeményeinek előadása közben mutatja be a duót. Már a címek — Keserves, Ajánlás asszonyainknak, Halottas-vigasztaló — jelzik, hogy a darabok a magyar folklórra épülnek. Braxton részvétele az előadásban korántsem ellentmondásos, mert a néger zene, így a spirituálék is tartalmaznak pentaton mozzanatokat. Az izgalmas feladvány az volt a felvételek készítésénél, hogyan tud két különböző egyéniség — a dinamikus, erős érzelmi töltésű Szabados és a hűvösebb, elvontan gondolkodó Braxton — közös nyelvet találni. Lehet, hogy az eredménnyel híveik külön-külön elégedetlenek lesznek, mert ez a zene nem igazán Szabados és nem igazán Braxton — hanem *kettejük új ötvözete,* két kifinomult intellektuel *komoly* produktuma. Nincs tisztában a szavak értékével az, aki ezt a zenét „könnyűnek” minősíti. Épp az ilyen zenék bizonyítják meggyőző érvénnyel azt, hogy időnként szükség van bevett fogalmaink újraértelmezésére, újraértékelésére — ha alkalmassá akarjuk őket tenni új jelenségek megnevezésére.

Turi Gábor